

EEN IERSE ACTRICE IN PARIJS IN 1825: HARRIET SMITHSON

Willem SCHRICKX

De Ierse actrice Harriet Smithson (geboren in Ennis in 1800, gestorven in Parijs in 1854) trad in Parijs in een aantal Engelse toneelstukken op tussen 4 april en 21 juni 1825. Tot de meest enthousiaste bezoekers van het toneelspel van Smithson behoorde de beroemde componist Hector Berlioz (geboren in La-Côte-Saint-André in het departement Isère in 1803, gestorven in Parijs in 1869), die smoorlijk op haar verliefd werd en in 1833 in de Britse ambassade met haar in het huwelijk trad. Harriet Smithson verliet het toneel in 1827 en leefde van 1840 af gescheiden van Berlioz, die haar echter verder steunde tot aan haar dood.¹

Toen Harriet Smithson in Parijs haar toneelcarrière begon, had de componist van de *Symphonie fantastique* nog helemaal geen naam gemaakt in de muziek; zijn eerste werken waren de ouvertures tot *Waverly* en *Francs-Juges* en de cantate *Orpheus verscheurd door de bacchanten*. In 1830 ontving hij eindelijk de Prijs van Rome voor de cantate *Sardanapale* en de *Symphonie fantastique*. Smithson stak in de lente van 1825 het Kanaal over en bereikte via Oostende Parijs, waar ze begin april in een aantal Engelse strukken optrad. Wat Smithsons optreden in Londen betreft, de troep waartoe ze behoorde had er geen goede beurt gemaakt, aangezien zelfs de beroemde acteur Edmund Kean, vanuit de parterre met sinaasappelschillen en andere projectielen was bestookt.

In West-Europa was de situatie na de val van Napoleon in 1815 en het Congres van Wenen in hetzelfde jaar, grondig gewijzigd. Onze gewesten, die tussen 1797 en 1815 deel uitmaakten van het Keizerrijk, werden in 1815 aan Nederland toegewezen, een situatie die tot 1830 zou duren. Door de val van Napoleon waren Brussel en Parijs niet langer *villes impériales*. In tegengestelling tot de Brusselaars bleven de Parijzenaars lijden aan een gevoel van frustratie omdat de oorlog voor Frankrijk verloren was, met als gevolg dat ze niet sympathiek konden staan tegenover bezoekende Engelse acteurs. Reeds in 1814 waren er Engelse acteurs geleid door Jonas en Penley in Brussel² gearriveerd en daar konden de theaterliefhebbers de acteur Charles Kemble in *Hamlet*, *Romeo en Juliet* en *Macbeth* bewonderen, ditmaal in het origineel en niet in de gemutilerde Franstalige versie van J.F. Ducis.

De atmosfeer waarin Shakespeare in Parijs in 1825 werd opgevoerd was totaal verschillend van die welke in Brussel heerste in 1814. De Parijzenaars hadden in 1825 de nederlaag van Napoleon nog niet verteerd. Vandaar dat in de parterre van

de schouwburg de veldslag van Waterloo werd overgedaan en men de acteurs van Shakespeares *Othello*, *Hamlet*, *The Merchant of Venice*, *Romeo and Juliet* en *Richard III* met allerlei projectielen bekogelde. Het moet Harriet Smithson niet zijn meegevallen toen ze de rollen van Desdemona, Ophelia en Juliet vertolkte. Ziehier beknopt de stukken waarin Smithson in 1825 optrad: *The Honeymoon* (4.4), *Charles II* (6.4), *Le mari insensé* (18.4), *The Rivals* van Sheridan (21.4), waarin Smithson de rol van Lydia Languish speelde; *Othello* (opvoering aangekondigd 29.4), *Hamlet* (6.5), *She Stoops to Conquer* van Oliver Goldsmith (10.5), *The Stranger* (13.5), *The Inheritor* van George Colman (25.5), *The Merchant of Venice* (30.5), *Hamlet* (4.6), *Pizarro* van Sheridan (7.6), *The Inheritor* (9.6), *Venice Preserved* van Thomas Otway (13.6), *Richard III* (21.6). Haar grote bewonderaar was natuurlijk de volbloed romanticus Hector Berlioz.

Wanneer de acteurs in 1827 opnieuw voor het voetlicht traden was de atmosfeer rond Shakespeare rustiger geworden, hoewel de kreet dat Shakespeare een trawant van Wellington (de overwinnaar van Napoleon) was, nog niet volledig was vergeten. Ondertussen werden er ook literaire verdedigers van Shakespeares oeuvre gevonden, o.m. in de persoon van de criticus Jacques-Vincent Delacroix (1743-1832) en door het werk van Stendhal met zijn *Racine et Shakespeare* (1823-1825) en dat van Victor Hugo, Alexandre Dumas, Alfred de Musset en Alfred de Vigny. Het *Théâtre de l'Odéon* trok heel wat meer hem gunstig gezinde toeschouwers aan, waaronder zich ook Alexandre Dumas bevond. Dumas schreef dat, hoewel hij geen woord Engels verstond, hij de betekenis van de woorden wel kon opmaken uit de stembuigingen en de intonatie van de acteurs. Tevens was hij van oordeel dat de natuurlijkheid in de gesticulatie bedoeld was om de ideeën te ondersteunen en de illusie van de werkelijkheid te scheppen. Wat Dumas nog het meest boeide was de poëzie die het hele oeuvre van Shakespeare doordrong, waarbij iedere traditionele theatertheorie overboord werd geworpen. Tijdens de opvoering van *Hamlet* zat Dumas naast Charles Nodier (die reeds in 1801 *Les pensées de Shakespeare, extraites de ses oeuvres* had gepubliceerd) en hij had Dumas in het oor gefluisterd dat de geest van Hamlets vader beter was dan Orestes en het Griekse theater. Wanneer de toeschouwers elkaar later in de foyer begroetten waren de Engelsen enthousiast, terwijl de acteerkunst van Kemble door de Fransen werd vergeleken met die van de grootste acteur die Frankrijk van 1787 tot 1826 had gekend, nl., François-Joseph Talma (1763-1826), die in de Comédie-Française debuteerde in Voltaires *Mahomet* in 1787. Het succes van Harriet Smithson, vooral in de rol van de waanzinnig geworden Ophelia, leidde tot het ontstaan van een nieuwe coiffure 'à la Miss Smithson', die erin bestond dat een zwarte sluier werd gedragen met de toevoeging van stukjes stro die op een artistieke manier met het haar waren vervlochten.

Joseph d'Ortigue, die verschillende artikels over muzikale onderwerpen schreef en een goede vriend was van Berlioz, heeft ons een portret van Berlioz nagelaten toen hij in het *Téâtre de l'Odéon* was wanneer de Engelse troep niet speelde: Berlioz zat in de stalletjes, bleek, uitgeput, als radeloos, met onverzorgd haar en baard, terwijl hij in stille wanhoop één of ander blijspel van Louis-Benoît Picard gadesloeg en hem nu en dan een akelige, gekunstelde lach ontsnapte. Voor *Romeo and Juliet* had Berlioz zich naar het theater gehaast om er Smithson in de rol van Juliet te zien en hoewel de Odéon niet zo gevuld was als tevoren, steeg de spanning bij het publiek naarmate het vijfde bedrijf naderde.

Toen Fanny Kemble, dochter van de acteur Charles Kemble, het had over haar vader, schreef ze dat de Parijzenaars grote bewonderaars van Kemble in de Shakespeare-rollen werden, hoewel *Othello* minder de goedkeuring wegdroeg. Shakespeare was een barbaar die de kunst niet verstond een behoorlijke ontknoping te vinden. Het incident met de verloren zakdoek vond men absurd. Harriet Smithson, die niet zoals Kemble naar Londen was teruggekeerd, speelde voortaan in een kleiner theater, de zaal Favart, waar ook de Italiaanse opera te gast was.

Alexandre Dumas werd de eerste woordvoerder van de Romantische School in Frankrijk. Zijn stuk *Henri III et sa Cour* werd voor het eerst opgevoerd in 1829 in het *Théâtre Français* en oogstte een enorm succes, tot groot ongenoegen van de classicisten. Jacques-François Delacroix gaf aan Victor Hugo de volgende ironische voorspelling: Hamlet verheft zijn ijzingwekkend hoofd en Othello scherpt zijn moordenaarsdolk. Wat staat er nog te gebeuren: de Academie zou zich moeten verzetten tegen dergelijke ingevoerde stukken en verklaren dat dit geïmporteerd materiaal niet strookte met de moraal.

Het was in de herfst van 1829 dat Victor Hugo zijn drama *Cromwell* schreef, waarvan het voorwoord het manifest werd van de romantische beweging. Het is in dit manifest dat Hugo de naam van Shakespeare koppelde aan de namen van Homeros en Dante. Op 25 februari 1830, wanneer *Hernani* voor het eerst werd opgevoerd, en een strijd losbarstte die in de annalen van het theater bekend zou staan als *la bataille d'Hernani*, schreeuwden en jowden de classicisten. De nieuwe generatie van de romantici integendeel, geleid door Théophile Gautier in zijn karmozijnrode vest, betoonden hun applaus en bijval. Dumas sloeg zijn armen rond Hugo en riep uit dat ze hadden gezegevierd.

Voor Berlioz was de reactie persoonlijker: het beeld van Harriet Smithson als Ophelia en Juliet had zich onuitwisbaar in zijn verbeelding gegrift en in de dagen en maanden die zouden volgen, ging Berlioz verder met haar het hof te maken telkens

Harriet Smithson als Ophelia in **Hamlet**. Lithografie door A. de Valmont, 1827.
Overgenomen uit: Peter Raby, 'Fair Ophelia': A Life of Harriet Smithson Berlioz,
Cambridge Univ. Press, 1982.

wanneer ze in Parijs was. Na zijn terugkeer uit Rome vernam hij dat Smithson verhuisd was naar de Rue de Rivoli en zich had beziggehouden met het samenstellen van een Engelse acteurstroep. In Parijs zou Berlioz in het *Conservatoire* de creatie beleven van *La Symphonie fantastique* gevolgd door zijn *Lélio* op 9 december 1832. Op dit concert was Smithson zelf aanwezig en in 1833 kon Berlioz schrijven aan Franz Liszt dat hij de afwijzingen van Harriet had kunnen overwinnen. Het huwelijk zou volgen in de kapel van de Britse ambassade op 3 oktober 1833 terwijl Liszt als getuige optrad. Het echtpaar vestigde zich in Montmartre maar hun geluk was van korte duur: Smithson werd verlamd. Na haar dood in 1854 schreef Liszt vanuit Weimar dat Smithson een grote inspiratiebron voor de Franse componist was geweest. Op haar graf in Montmartre kon men het opschrift lezen: Henriette-Constance Berlioz-Smithson, née à Ennis en Irlande, décédée à Montmartre le 3 mars 1854.

Indien men het ontstaan van de Franse romantiek grondig onderzoekt, dan blijkt dat Harriet Smithson in niet geringe mate tot de ontwikkeling ervan heeft bijgedragen. Het was via haar toneeltalent, dat sterk werd gestimuleerd door haar Iers accent, dat ze de Franse toneelamateurs kon overtuigen van het poëtisch en dramatisch genie van Shakespeare; en een aantal literatoren zoals Stendhal, Gautier en Hugo hielpen de romantische stroming vooruit, zodat het Franse publiek definitief voor Shakespeare gewonnen was. De wederwaardigheden van de opkomst van Shakespeare in Frankrijk in het begin van de negentiende eeuw tonen aan dat het toneel heel dikwijls een politieke boodschap heeft, zeker in tijden van sociale of militaire onzekerheid. De val van Napoleon in 1815 en de Vrede van Wenen in hetzelfde jaar brachten in de Parijse toneelwereld van toen een atmosfeer teweeg die ietwat vijandig was tegeover alles wat uit Engeland kwam, terwijl Shakespeare als een trawant van de hertog van Wellington en zijn geallieerde legers werd beschouwd.

Noten

- (1) In 1978 zond de B.B.C. via de radio een hoorspel uit dat gewijd was aan het thema: Shakespeare in Parijs. Van dit hoorspel bezorgde J. Callagher me het script, waarvan ik in mijn artikel dankbaar gebruik heb kunnen maken. Callagher heeft blijkbaar een uitvoerige biografie van Berlioz kunnen consulteren, wat voor mij onmogelijk was. Vele feitelijke gegevens en citaten uit brieven zijn aan J. Callaghers script ontleend.
- (2) Zie mijn artikel 'A Shakespeare Season on the Continent: Brussels 1814 and its Prelude in Amsterdam', *Neophilologus*, LXI (Amsterdam, 1977), p. 619-640.